

Makale Gönderilme Tarihi 2018-05-28

Kabul Tarihi 2018-06-07

MODERN TOPLUMUN ONTOLOJİK ÇIKTISI: PASSOLİG UYGULAMASI

Muhammet Nurullah ÇAKMAK*

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de 14 Nisan 2014’te uygulamaya konulan Passolig Taraftar Kartı uygulaması gözetim toplumu bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın amacı Passolig uygulamasını, modern iktidarın gözetim aracı olarak okurken aynı zamanda geleneksel monolitik, merkezi iktidar yapısını dağıtıp, iktidar ve gözetim arasındaki ilişkinin çok merkezli iktidar düzlemine çekilerek tartışılmasıdır. Çalışmanın özgün yanı Passolig uygulamasını tek yönlü, mekanik eleştirel bağlamda almak yerine; yeni dönem iktidar biçiminin biyopolitik doğası çerçevesinde, karşılıklı, sarmal ve etkileşimli doğasına vurgu yapılarak tartışılmaya çalışılmasıdır. Bu temel amaç doğrultusunda tarihsel olarak iktidar ve toplum yapısındaki değişime değinilmiş, güvenlik ve gözetim arasındaki ilişkiye vurgu yapılmıştır. Böylece, Passolig’in günümüz toplumu ile olan yapısal bağı incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ana iskeletini Foucault’nun biyopolitika ve iktidar analizi, Hart ve Negri’nin merkez anlayışı ve gözetim toplumu yaklaşımları oluşturmaktadır. Sonuç olarak Passolig modern devletin gözetim aygıtıdır. Ancak bu aygıtın tek başına devletin/iktidarın gözetleme ihtiyacı neticesinde değil toplumsal talep ve ihtiyaçlarına verilen cevap olarak kurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Biyopolitika gözetim, güvenlik, Passolig

JEL Kodu: A10, L83

MODERN SOCIETY ONTOLOGICAL OUTPUT: PASSOLIG APPLICATION

ABSTRACT

In this study, the Passolig Card, which has been introduced since 14 April 2014, has been examined in the context of surveillance society. The aim of the study is to discuss the Passolig application by deconstructing the traditional monolithic, centralized power structure and drawing the relationship between power and surveillance to the multi-centralized power plane while considering it as a surveillance tool for modern power. The originality of the study is that instead of taking the Passolig practice in a one-way critical context, it is assessed in the biopolitical nature –emphasizing reciprocal, spiral, and interacting nature rather than mechanical cause-effect relation– of the new term power(s). In line with this main objective, the historical change in power and society is emphasized and the relation between security and surveillance is highlighted. Thus, the structural link between the Passolig and contemporary society has been examined. In this context, the main framework of the study is Foucault’s biopolitics and power analysis, and Hart and Negri’s central understanding and surveillance society approaches. As a result, the Passolig is a modern state surveillance tool. However, this tool is not designed solely on the basis of the need for surveillance of the state/government, but rather as a response to its social demands and needs.

Keywords: Bio-politics, surveillance, security, Passolig

JEL Code: A10, L83

* Araş. Gör. Anadolu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, mncakmak@anadolu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9597-1576>

GİRİŞ

Foucault, modern dönem iktidarını geleneksel dönemden ayırırken bedeni ve nüfusu ayırıcı nitelik olarak kullanır. Modern dönemin alametifarikası, hayatın yönetilmesinin iktidarın ana gündem maddesi arasına girmesidir. Beden artık salt bireysel varoluşun gerekçesi değil, aynı zamanda iktidarın üzerinde denetim kurduğu, hakkında politika geliştirdiği bir nesnedir (Foucault, 2005; 2003; 2016).

Modern öncesi dönemde de beden, nüfusun önemli olduğunu Foucault da kabul eder (Foucault, 2005). Ancak modern dönemde hayatın, bedenin aldığı konum; hayatı ve bedeni yönetmek adına geliştirilen araçlar geleneksel dönemle kıyaslanamayacak kadar merkezidir. Diğer bir husus merkeze Avrupa'nın alınmasıdır. Örneğin Avrupa'daki tımarhane sistemi, akıl hastalığına, bedene, nüfusa bakışla; Asya, Afrika, Doğu toplumlarının bahsi geçen konulara bakışı ve yaklaşımı elbette aynı değildir. Gerek elimizdeki verilerin Avrupa ile sınırlı olması, gerekse Batının akademik, sosyal veya siyasal olarak baskın güç ve merkez olması durumu bu sınırları koymamızda etkili olmuştur.

Geleneksel dönemin toprak merkezli anlayışından, modern dönemin beden ve nüfus merkezli anlayışına geçişin ilk aşamaları disiplin toplumu olarak adlandırılan dönemde iktidar bedene doğrudan müdahale eder. Toplumu disipline edecek kurumları –akıl hastanelerini, hapishaneleri, cezaevlerini icat eder. Bizzat kontrol eder, denetler, cezalandırır (Bkz. Foucault, 1992).

Modern iktidar ilk dönemlerinin ardından, toplumun değişmesi, kapitalizmin yeni bir aşamaya geçmesi, bilimsel paradigmanın yeni yüzlerinin ortaya çıkması ile birlikte disipline etmekten yönetmeye, denetlemeye geçmiştir. Bu dönemden itibaren iktidarın işleyişi daha çok, bireysel otokontrol şeklinde gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda yönetim maliyetlerini de düşürmektedir.

Gözetim tüm bu iktidar biçimleri içinde varlığını hep sürdürmüştür. Ancak iktidarın dönüşmesi gibi, gözetim de her dönemin şartlarına göre uygun araçlar geliştirmiştir: siteyi gözleyen kuleler, araziye ve sınırları izleyen kuleler, cezaevlerini kontrol eden panoptik sistemler ve nihayet günümüzdeki gözetleme teknolojileri.

Türkiye'de 14 Nisan 2014 yılında uygulamaya konulan Passolig Taraftar Kartı, futbolda artan şiddet olayları nedeniyle, futbol tribünlerindeki şiddetin önlenmesi amacıyla uygulamaya konmuştur. Uygulamaya konulduğu ilk dönemde tepkilerle karşılaşmış, taraftar sayısında düşüş meydana gelmiştir (Özgen ve Balcı, 2017). Ancak emniyet verilerine göre günümüzde taraftar sayısında yeniden bir artış söz konusudur (www.milliyet.com.tr).

Modern iktidar ve gözetim toplumu bağlamında değerlendirildiğinde Passolig, bedeni ve nüfusu merkeze alan modern devletin varoluşsal pratiğinin somut yansımasıdır. Artık nüfus dikkatli bir biçimde yönetilmesi gereken bir olgu haline gelmiştir. Gerek modern devletin doğası gerekse modern bireyler devlete bu yetkiyi bir ölçüde vermişlerdir. Tribünler gibi kolektif alanların, denetleme ve gözetlemeden uzak kalması olası görünmemektedir.

Modern tribünler kitleleri kolektif coşkuya, hayal alemine, karnavalesk ve başıboşluğa davet ediyor olabilir. Ancak bunların temsil ettiği duygusal boşalma tamamen denetimsiz değildir. Bireylerden beklenen özdenetimlerini devreye sokmalarıdır. Bu özdenetimden yoksun olanları ise panoptizm ilkelerinin yanısıra tasarlanmış olan dışsal bir denetim mekanizması beklemektedir. Bu dışsal denetimler gözetleme ve dışlamayı gerektirmektedir (Featherstone, 2013: 184). Passolig, özdenetim çerçevesi içerisinde kalamayanların, sistem tarafından dışsal bir denetim bataryasıyla gözetlenmesidir.

Passolig uygulamasının bir diğer boyutu iktidar ve gözetim ilişkisidir. Passolig bir anlamda iktidarın ve gözetimin kesiştiği noktada bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Passolig bir gözetleme, denetleme ve düzenleme aracıdır. Futbol tribünlerinde meydana gelen ölümler, yaralamalar, küfürlü tezahüratlar, kavgalar Passolig uygulamasını davet etmiştir. Nitekim Aralık 2014'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'a sunulan sporda şiddet raporu çarpıcı sonuçlar vermiştir. Rapor döneminden önceki son beş yılda 1915 futbol maçında olay çıkmış, 9 bin kişi hakkında işlem yapılmıştır. Sporda şiddetin %90'ından fazlası futbolda gerçekleşmiştir (<http://www.sabah.com.tr>). Taraftarlar önceleri bu uygulamaya karşı çıkmışlar, protesto amacıyla tribünleri terk etmişlerdir. Fakat bunun bir zorunluluk

olduğu gerçeği karşısında da bir alternatif geliştirilememiştir. Uygulama halen devam etmekte olup, vazgeçilmesi düşünülmemektedir.

Robert Merton, toplumsal araçların işlevlerini tartışırken yapısal-işlevselciliğe negatif işlev kavramını sokmuştur. Bir yapı her zaman pozitif sonuçlar üretmez, aynı zamanda negatif sonuçlar da üretebilir (Ritzer ve Stepnisky, 2014). Passolig şiddetin önlenmesi noktasında pozitif sonuçlar verirken, mahremiyetin ihlal edilmesi, gözetleme gibi negatif işlevler de üretmektedir. Buradaki önemli nokta, konunun iki tarafını da yakalamaktır.

FUTBOLDA ŞİDDET VE PASSOLİG UYGULAMASI

Futbol, sahada oynanan oyunun yanı sıra tribünler ve tribünlerde yaşanan olaylarla da ilgilidir. Gerek tribün şovları, gösteriler, kareografiler; gerekse saha içi ve dışında yaşanan şiddet olayları futbolun sürekli takip edilmesi gerektiği fikrini desteklemektedir.

Geçmişten günümüze futbolda şiddet olaylarına karşı, ülkeler ve uluslararası kuruluşlar çeşitli şekillerde önleyici uygulamalar getirmişlerdir (Mirzahi, 2016). Ülkemizde 14 Nisan 2014 yılında uygulamaya konulan “Passolig Taraftar Kartı” bu amaca yönelik olarak geliştirilmiştir. Passolig kartını gözetim teknikleri bağlamında incelemeden önce, bu duruma gelen süreci irdelemek daha faydalı olacaktır.

Futbolda Şiddet

Futbolda şiddetin ortaya çıkışı yeni değildir. 14. yüzyılda İngiliz kralı II. Edward’a futbolu yasaklatacak kadar yoğun şiddet olayları yaşanmıştır. Bazı kırılmalar ve değişmelerle birlikte sporda şiddet, düz bir grafik çizmemiş, inişli çıkışlı bir durum sergilemiştir.

Ülkemizde de futbolda şiddet konusu özellikle son yıllarda önemli oranda araştırılmaya başlanmıştır. Çeşitli yaklaşımların temsilcileri tarafından seyirci şiddetinin (Kayaoğlu, 2000; Acet, 2001; Şahin, 2003; Çağlayan ve Fişekcioğlu, 2004; Talimciler, 2006; Yıldız ve diğ. 2007) incelenmesinin yanı sıra, hakem şiddeti üzerine (Cengiz vd., 2008) ve bizzat futbolcular arasında geçen şiddet olayları da çalışılmaya başlanmıştır (Bulgu, 2012).

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren futbolda şiddet olayları ağır hasarlar ve tahribatlarla gündeme gelmiştir. Bu olayların en önemlilerinden biri de 1964 Peru-Arjantin karşılaşmasıdır. Hakemin ev sahibinin golünü iptal etmesinin ardından çıkan olaylarda 320 kişi hayatını kaybetmiştir. 1984 Kolombiya-Amerika karşılaşmasında 24, 1985 Liverpool-Juventus maçında ise 39 kişi hayatını kaybetmiştir (Ayan, 2006: s. 203; İlhan, 2014: s. 189).

23 Haziran 1968’de River Plate-Boca Juniors arasında, Buenos Aires’teki maçta, seyircilerin kapalı çıkış kapısına yüklenmeleri nedeniyle 150’den fazla kişi yaralanmış ve 74 kişi hayatını kaybetmiştir. 1971 Celtic – G. Rangers arasında, İbrox Stadyum’unda oynanan İskoçya derbi maçında çıkan olaylarda 66 kişi ölmüş, 140 kişi yaralanmıştır (Zelyurt, 2011: s. 100).

15 Nisan 1989’da Liverpool – Nottingham Forest arasında oynanan maç sırasında çıkan olaylarda 96 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olay İngiltere futbolunun en trajik olayı olarak görülmektedir. Olaydan sonra İngiliz futbolu eskisi gibi olmamış, holiganizme ve şiddete karşı sert ve kalıcı önlemler alınmıştır. İngiliz holiganizmi için bu olay dönüm noktasıdır (Zelyurt, 2011: s. 101)

Ülkemizde ise 1960’lardan sonraki şiddet olayları kanlı, ölümcül olmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz 17 Eylül 1967’de oynanan Kayserispor- Sivasspor karşılaşmasındaki olaydır. Bu olayda 41 kişi hayatını kaybetmiş, 100’den fazla kişi yaralanmıştır (Kozanoğlu, 1996: s. 121).

14 Nisan 2013-31 Aralık 2013 tarihleri arasında elektronik bilet uygulamasının olmadığı dönemde 180 müsabakada olay çıkmış ve bin 884 kişi hakkında işlem yapılmıştır. Elektronik bilet uygulamasının olduğu bir sene sonra ise 119 müsabakada olay çıkmış ve bin 301 kişi hakkında işlem gerçekleştirilmiştir. Rapor bu durumu uygulamanın şiddet olaylarını yüzde 30 oranında düşürdüğü şeklinde yorumlamaktadır (<http://www.futbolekonomi.com>).

Dünyada ve Türkiye’de Futbol Müsabakalarında Elektronik Bilet Uygulamaları

Futbolda şiddeti önlemeye yönelik uygulamaya konulan elektronik bilet sistemi ve kimlik kartı uygulamaları sadece ülkemizde sınırlı değildir. Dünyanın birçok ülkesinde benzer uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bunlardan biri de İtalya’da uygulanan “Tessera del Tifosi” elektronik taraftar kartıdır. Kart ile amaçlanan holiganizmin önüne geçmek, şiddet olaylarını yapanları kolaylıkla tespit edebilmektir. Birçok taraftar grubu bu uygulamaya karşı çıkmış, kampanyalar düzenlemişlerdir (<http://www.fanseurope.org>).

Uygulamanın başladığı ilk yılın ardından Serie A’da yaralanmayla sonuçlanan olay sayısında yüzde 28 düşüş olurken, statlarda görev alan güvenlik gücü ve polis sayısında da azalma gözlenmektedir. Tüm ligler dâhil edildiğinde ve rapora daha geniş açıdan bakıldığında 2004 - 2005 sezonunda 209 maç olaylı geçmişken, 2011 - 2012 sezonunda bu sayı sadece 60 olarak raporlanmıştır. Ancak bu raporlar, tribünlerdeki seyirci sayısının azalmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla stadyuma gelmeyen taraftar, herhangi bir şiddet eğilimde de bulunamamakta ve kimlik kartı, kâğıt üzerinde düşürdüğü şiddet oranları ile işlevini yerine getirmektedir. Kartın kullanılmaya başlandığı 2009-2010 sezonundan, 2013 - 2014 sezonuna kadar maçları kart ile izleyen seyirci sayısı 22,000’in altında kalırken, kartın yürürlüğe girmesinden önce sadece 2008-2009 sezonunda yaklaşık 25,500 kişi tribünlerde yer almıştır (alıntılayan Öcal 2013); (aktaran, Mirzahi, 2016: 58).

Benzer bir uygulamayı 2009 yılından bu yana sürdürmüş olan bir diğer Avrupa ülkesi de Polonya olmuştur. Başlarda Polonya Taraftarlar Derneği tarafından bile desteklenmiş olan bu proje, diğer ülkelerde de olduğu gibi futbol maçlarındaki güvenlik önlemlerini artırmak amacıyla tasarlanmıştır. 2009 yılında çıkan “Toplu Organizasyon Güvenliği Yasası” doğrudan bir kart sistemini zorunlu kılmasa da, çoğunluk tarafından en uygun seçenek olarak görülmüştür. Teoride taraftar kartı çıkartmak sadece birkaç dakika sürmekte ve daha sonra taraftarlara stadyumlarda ve çeşitli yerlerde indirimler sağlanmaktadır. Yine çok benzer uygulamalar Arjantin, Macaristan gibi ülkelerde de hayata geçirilmiştir (Mirzahi, 2016: 58-60).

Türkiye’de elektronik taraftar kartı uygulaması 14 Nisan 2014 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur. Belirtilen tarihten itibaren bilet satın almak isteyen taraftarların öncelikle Passolig kartı almaları gerekmektedir (<http://www.tff.org>). Uygulamaya gerekçe olarak Passolig kartı resmi sitesinde şu açıklamaya yer verilmiştir:

“6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile uygulamaya alınan Elektronik Bilet Sistemi ile sporda şiddet olaylarının azaltılması, insanların küfür ve şiddetin olmadığı tribünlerde karşılaşmaları seyredebilmesi, biletsiz seyircilerin giriş yapmasının önlenmesi, çocuk ve kadınların daha çok stadyumlara gelmesinin sağlanması, şiddete ve olumsuz tezahüratlara sebep olan bireylerin tespit edilerek müsabakalardan men edilmesi ve karaborsa bilet satışını engellemek amaçlanmaktadır (<http://www.passolig.com.tr>). Kart sadece futbol müsabakalarında kullanılmamaktadır. Aynı zamanda alışveriş ve ulaşım kartı olarak da işlev görmektedir.

Karta sahip olabilmek için TC kimlik numarası, cep telefonu, adres, meslek, çalışma durumu, anne kızlık soyadı, nüfus cüzdanı seri numarası gibi birçok kişisel bilgiyi ilgili taraflar ile paylaşmak gerekmektedir (<https://www.passolig.com.tr>).

Güvenlik Talebi

Güvende olma isteğinin insanoğlunun en temel beklentilerinden biridir (Bauman, 2016). İlk çağlardan bu yana insanların birlikte ve beraber hareket etmelerindeki en önemli etken güvenlik ihtiyacı olmuştur. Mağaralarda, sarp kayalıklarda, muhkem kalelerde tüm zorluklara rağmen yaşamayı tercih etmesindeki başat neden güvende olma isteğidir.

Devletin kurulma aşamasında insanların güvenlik ihtiyacı yine belirleyici olmuştur. İnsanlar devletleri için yaşar, toprakları için savaşır, güvenliği için ölürlür. Devletin bu ihtiyacı karşılaması bir süre sonra her şeye müdahil olabilme ayrıcalığını da kendine tanınmasına neden olmuştur. Çünkü güvenliği sağlamak adına gücü tekelinde bulundurma yetkisi devlete verilmiştir.

Modern döneme gelindiğinde özellikle liberal devlet anlayışının yaygınlaşması ile birlikte devlete biçilen en önemli rol yine güvenliği sağlamak olmuştur (Giddens, 1998). Devlet dini, sosyal, kültürel

alanlardan çekilerek küçülmeli ve asıl işi olan güvenliği tesis için varlığını devam ettirmelidir. Bu anlamda insanın en temel gereksinimlerinden olan güvenlik ihtiyacını sağlayan devlet (iktidar), bu ihtiyacın olmazsa olmazlığını kullanarak kendine ayrıcalık alanı açmış, gözetleme pratiğini en derin noktalara kadar ilerletmiştir. Bu devletin/iktidarın gözünün meşrulaştırma çabasının en önemli payandasıdır.

Foucault'a göre (2003), iktidar ve gözetleme arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Gözetlemenin meşru bir zeminde oturması için korkular üretilir. Bu anlamda 18. yüzyılın sonlarından itibaren toplumda bir korku havası egemen olmaya başlamıştır. Şeylerin, insanların, hakikatlerin tümüyle görünürlüğe engel oluşturan karanlık perdeden, loş uzamdan korkulur. Yeni dönemde amaç, ışığın karşıtı olan gece kırıntılarını dağıtmak, toplumda loş uzam kalmamasını sağlamaktır. İktidar loş bölgelerden hoşnut olmaz (Foucault, 2003: 93).

Modern dönem loşluğa, karartıya, görünmeyi bulanıklaştıracak her tür uzama, duruma, aygıta son derece karşıdır. Her şeyi görmek kontrol etmek ister. Bunu da meşrulaştırmak adına güvenlik sorununu ön plana çıkarır. Loş olan, görünmeyen, kuytuda kalan güvensizdir. Güvende kalmak isteyen, güvende olmak isteyen açıklığa, aydınlığa gelmelidir. Aydınlık olmayan yerler ise en kısa zamanda aydınlatılmalıdır. Aydınlatma işini tek başına iktidarın yüklenmesi kolay olmayacağı için bireyler buldukları noktaları aydınlatmalıdır. Güvende olabilmenin tek yolu görünür olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla gözetim ve denetimin en temel meşrulaştırma aracı güvenliktir.

Foucault iktidarın loş ortamı sevmediğini, aydınlatmak istediğini vurgulamıştır. Çünkü aydınlanmamış olanın gözetlenmesi zordur. Bu iktidarın tarafıdır. Bir de suçun ve suçlunun loş ortamla olan ilişkisi söz konusudur. İktidar ne kadar karanlığı sevmezse, suç da o kadar karanlıkla yaşamakta, varlığını sürdürmektedir. Şehrin en güvensiz bölgeleri, en az izlenen, karanlık ve loş alanlar olmuştur. Kalabalıklar ise aydınlık meydanları, güvenli bölgeleri tercih etmektedir. Günümüzde en yüksek maliyetli konutlar, 24 saat izlenen, yüksek güvenli sitelerdir. Aynı şekilde artık araç içi ve bireysel güvenlik kameraları hızla yayılmaktadır. Yeni çıkan yönerge ile birlikte İstanbul'da taksilere ses ve görüntü kaydeden kameraların yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Sonrasında ise bu uygulamanın yaygınlaştırılmasına karar verilmiş ve 30 ilde uygulanması için gerekli talimat İçişleri Bakanlığı tarafından ilgili şehirlerin valiliklerine iletilmiştir (<http://aa.com.tr/tr>). Benzer uygulama belediye otobüslerinde de geçerlidir. Artık sadece makro değil mikro kamusal alanlar da gözetlenmektedir.

Passolig bu noktada, toplumun güvenlik talebi, devletin güvenliği sağlama görevi ve gözetleme araçlarını elinde bulundurma ayrıcalığını sağladığı kavşakta bulunmaktadır. Bireyler toplumsal yapıların zorunlu uygulayıcıları değil, toplumsal yapıyla şekillenen ve yapıyı belli düzeylerde etkileyebilen faillerdir. Bu anlamda Passolig uygulaması iktidarın gözetleme isteği, toplumun güvenlik ihtiyacı ve talebinin bir sonucudur. Yapılan araştırmalar da bireylerin stadyumlarda güvende olmak isteklerini açıkça göstermektedir (Taştan ve Ataman Yancı, 2016; Gençer ve Aycan, 2008; Afacan vd., 2017).

Bahçeşehir Üniversitesi ile CSG (City Security Group) işbirliğiyle İKSARA Araştırma Şirketi'ne yaptırılan "Stadyum Güvenliği Araştırması" sonuçlarına göre; Türkiye'de her 10 kişiden 7'si stadyumları güvensiz bulmaktadır. Stadyumlara duyulan güvensizlik, karşılaşmaları izlemek için statlara gitmeye engel teşkil ederken; her 4 kişiden 1'i şiddet sebebiyle stadyuma gitmediğini belirtmektedir. Yine her 3 kişiden 1'i güvensiz bulduğu için ailesiyle birlikte stadyuma gidemediğini belirtmekte ve her 10 kişiden 8'i ise stadyuma giden bir yakını için endişe duymaktadır (<http://www.bahcesehir.edu.tr>).

Stadyuma gidenlerin yüzde 73'ü stadyuma gittiğinde ya şiddete maruz kalmakta ya da şiddete tanık olmaktadır: katılımcıların yüzde 13'ü fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtirken, yüzde 30'u sözlü şiddete maruz kalıyor. Yüzde 30'u ise fiziksel veya sözlü şiddete kendisi maruz kalmasa bile tanık olduğunu söylüyor (<http://www.bahcesehir.edu.tr>). Bu güvensizlik durumu, doğal olarak güvenlik sağlayacak bir iktidarı çağırılmaktadır.

Passolig'in kapsamı da gelen talepler ve tepkiler sonrası genişletilmektedir. Yakın dönemde Beşiktaş-Konyaspor arasında gerçekleşen Süper Kupa Finalinde olaylar çıkmış, sahaya kelebek olarak tarif edilen bıçak atılmıştır. Maça gitmek için yola çıkan ve taraftarları taşıyan otobüste yapılan aramalarda

sopalar, satırlar, bıçaklar ve çok sayıda kesici-delici alet ele geçirilmiştir. Maç sonucu yapılan olağanüstü toplantı sonucu sadece Süper Lig karşılaşmalarında değil Süper Kupa ve Türkiye Kupası maçlarında da Passolig uygulamasına geçilmesine karar verilmiştir (<http://www.gsb.gov.tr>).

Konunun bir başka vechesi ise suçun bireyselliği olgusudur. Futbolda şiddet olaylarının gerçekleştiği dönemlerde kulüplere verilen en ağır cezalardan biri saha kapatma yaptırımıdır. Bu cezalar gerek kulüp yöneticileri gerekse taraftarlar tarafından eleştirilmektedir. Burada ilk olarak verilen tepki suçun bireyselliği ilkesinin ihlal edildiği gerekçesidir. Taraftarların ve kulüplerin isteği suçu işleyen kişilerin cezalandırılmasıdır. Bu istek beraberinde gözetlenmeyi kabul etmeyi de çağırılmaktadır. Tribünde kimlerin suç işlediğini tespit etmenin en etkili ve hızlı yolu tribünleri gözetlemektir. Aksi takdirde suçluyu tespit etmek olanaksızdır. Saha kapatma cezaları ile ilgili ikinci önemli nokta ise maliyetin yüksek olmasıdır. Saha kapatma cezası sonrası hem kulüp hem de kombine bilet alan taraftar zarar etmektedir. Gözetimin en önemli özelliklerinden biri de maliyetleri düşürmesidir. Bu anlamda yine gözetleme işlevi devreye girmektedir. Gerek suçun bireyselliği ilkesinin işlenmesi, gerekse maliyetler açısından gözetim işlevsel bir araç olarak ortaya çıkmaktadır.

BİYOPOLİTİKA EKSENİNDE PASSOLİG

Biyopolitika

Foucault'ya göre geleneksel dönemde iktidarın en önemli özelliklerinden biri yaşam ve ölüm üzerindeki hakkıdır. Romalı baba çocuklarının hayatı ve ölümü üzerine karar verirken, hükümdarlar yönettiği tebaasının öldürme ve *öldürmeme* hakkını elinde bulunduruyordu. Foucault'nun burada vurguladığı önemli nokta *öldürmeme* hakkıdır. Geleneksel dönemde öldürmenin karşılığı *yaşatma* değil *öldürmemedir* (Foucault, 2016).

Bu klasik dönemin ardından gelişen iktidar, geçmişle radikal anlamda farklılaşmıştır. Artık öldürme ve öldürmeme üzerine kurulu bir yönetim değil; yaşatma ve yaşatmama düzleminde var olan bir iktidar vardır. İktidar artık ölüm üzerine değil yaşam üzerine hak elde etmiştir. *“Tasarruf hakkı, bu mekanizmaların en önemli biçimi olmaktan çıkıp, boyun eğdirdikleri güçleri kışkırtma, güçlendirme, denetleme, gözetleme, çoğaltma ve düzenleme işlevlerine sahip olan parçalar içinde bir parça haline; üretmeye ve bu güçleri silmek, eğmek ya da yok etmek yerine güçlendirmeye ve düzenlemeye yönelik bir iktidara dönüşür”* (Foucault, 2016: 97).

Foucault'ya göre yaşam üzerindeki bu hak 17. yüzyıldan itibaren iki biçimde gelişmiştir; bunlar birbirlerine karşıt olarak gelişen savlardan ziyade birbirlerini tamamlayan cüzlerdir. Bu savlardan ilki doğrudan bedeni hedef olarak belirler, tekil bedenler üzerine hükmeder, bedeni bir makine olarak ele alır. Bu beden terbiyesinin amacı yeteneklerin arttırılması, güçlerin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkârlığının koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır. Bu, *bedenin anatamopolitikasıdır* (Foucault, 2016).

18. yüzyılın ortasında oluşan ikinci kutup, tür bedeni, canlı varlığın mekaniğinin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkeze almıştır. Bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır. Bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir. Bu da *nüfusun biyopolitikasıdır* (Foucault, 2016: 99). Biyopolitika, anatomopolitikanın makro biçimi olarak düşünülebilir. Bireyin bedeninin her alanına hükmeden iktidar, nüfusu da düzenlemek, yönetmek, disipline etmek ve denetlemek ister.

Bu bilgilerden hareketle sorulmak istenilen soru Passolig'in biyopolitik çağın neresinde durduğudur. Passolig modern toplumun biyopolitik yönetim aracıdır. Bu araç devletin kolektif olayları denetim altına alma ihtiyacına dayandığı gibi belli bir toplumsal talebin de yerine getirilmesinde kullanılan elverişli bir araçtır. Yukarıda yer verilen araştırmalarda olduğu gibi, toplumda futbolda şiddete karşı bir tepki vardır. İnsanlar futbol ortamının şiddetten arındırılmasını ve şiddet olaylarına karışanların bireysel olarak cezalandırılmasını talep etmektedir. Bu durum göstermektedir ki biyopolitik bir araç

olarak Passolig tek yönlü bir dayatma olmaktan ziyade tabi olan ve tabi olunan arasındaki karşılıklı taleplerin yerine getirilme şeklidir. Çift yönlü bir mekanizma olarak işlemektedir.

Modern devletin ilk aşamalarında nüfusu disipline etme çabası göze çarpmaktadır. Bu nedenle cezalar sert, kurallar kat'i, yaptırımlar netti. Postmodern iktidar çağında artık katı, disipline edici iktidar yerini denetleyici iktidara bırakmak zorunda kalmıştır. Bu dönem biyopolitikanın ikinci aşamasıdır. Passolig, disiplinden çok denetlemenin bir aracı olarak düşünülmelidir.

Foucault, yeni iktidarın basit bir hükümlerlik modeli olmadığını vurgular. Yeni iktidarın, yasaklama, cezalandırma gibi negatif iktidar biçimlerinin üzerinde bir iktidar anlayışı olduğunu savunur. *Deliliğin Tarihi*'nde negatif bir iktidar anlayışı kullandığını söyleyen Foucault, 1971-72 yıllarında bu iktidar anlayışının tam olarak yeni dönemi tanımlamada yetersiz olduğunu kavrar. Cezalandırma konusunun artık hukuk terimleriyle değil, teknoloji terimleriyle, taktik ve strateji terimleriyle ele alınması gerektiğini; hukuksal ve negatif bir şifrenin yerine teknik ve stratejik bir şifrenin ikame edildiğini belirtir (Foucault, 2003: 107).

Yeni dönemde iktidar artık disiplincilikle zaman ve enerji kaybetmez. Birçok alana, yerel iktidarcılara kendilerini yönetiyormuş hissi verir. Ağ biçiminde işleyen bu iktidar nosyonunda demokratik yayılma eğilimi bulunur. Bu eğilim diğer salt emperyalist yayılma eğilimlerinden oldukça farklıdır. Temel fark şudur; içkin egemenlik kavramının yayılmacılığı dışlayıcı değil içleyicidir. Bu yeni egemenlik biçimi yayıldıkça karşısına çıkan öyle ki güçleri kendine eklemeyi ya da tahrip etmez, tersine onları ağına içine alarak kendini onlara açar. Açılan şey konsensüsün temelidir ve böylelikle karşı iktidarlar ve kurucu iktidarların ağı aracılığıyla bütün egemen yapı sürekli olarak yenilenir (Harth ve Negri, 2015: 177).

Passolig, disipline edici iktidarın değil daha çok bu yeni dönemin, denetleyici iktidarın bir aracıdır. Doğrudan bireyle muhatap olmaz, daha yukarıdadır. Bireye kendi belirlediği sınırlar içinde özerklik tanır. Taraftarı dışlamaz bizzat içler. Cezalandırma artık açık ve ortada değil daha teknik ve araçsaldır. Tribünde yer alması için taraftara karşılıklı sözleşme sunar. Bu durum, bireyi dikkate aldığını aynı zaman da bireyin de iktidarı bir anlamda anlamına gelir. İşteş bir halde süreç ilerler.

Çok Merkezli İktidar- Parçalı Gözetim

İktidar ve gözetim arasında ayrılmaz bir ilişkinin varlığı özellikle Foucault'un analizlerinden bu yana daha da iyi bilinen bir gerçektir. Gözetim ve iktidar arasında bu denli yakın bir ilişki bulunuyorsa, sadece gözetim günümüzdeki durumu değil iktidarın yapısı da tartışmaya açılmalıdır. Bu anlamda analizin merkezine iktidarı yerleştirmek durumundayız. "İktidar tarihsel olarak ne şekilde gerçekleşti; postmodern ya da geçmodern olarak adlandırılan günümüz iktidarının, modern dönemden farkları nelerdir, mevcut dönemde iktidarın Roma'sı var mıdır, varsa neresindedir?" gibi soruların tartışılması gerekmektedir.

Kolonyalizm sonrası yeni bir aşamaya geçen küresel kapitalizm artık eskisi gibi kolonileri tek merkezden yöneten güçlü bir başkent gibi hareket edemez hale gelmiştir. Hareket alanındaki bu daralma ve kısıtlama beraberinde yeni çözümler bulmayı da getirmiştir. Foucault'un (Foucault, 2005) son dönem yazıları ve konuşmaları da iktidarın bu değişen yapısı üzerine vurgu yapmaya odaklanmıştır.

Michael Hart ve Anthonio Negri, *İmparatorluk* (2000/2015) adlı çalışmalarının en temel noktasını iktidarın günümüzdeki parçalı, merkezsiz yapısına yaptıkları vurgu oluşturmaktadır. Yazarlar yeni iktidar biçimini tanımlarken emperyalist dönemin baskıcı iktidarından ayrılırlar ve bu yeni biçime dünyayı kuşatması bakımından İmparatorluk adını verirler. İmparatorluktaki iktidar biçiminin alamet-i farikasını üç başlıkta toplarlar; karma kuruluş yapısı, adem-i merkeziyetçi iktidar ve sınırsızlık. Karma kuruluşlar Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler, Ulus devletler gibi oluşumlardır. Yönetim bunlarla karşılıklı ilişki içinde gerçekleşir. İkincisi, iktidarın merkezsiz olmasıdır. İktidar, emperyalist dönem ya da geleneksel dönemde olduğu gibi bir merkeze ihtiyaç duymaz. İktidarın bir Roma'sı yoktur. İktidarın sınırsız olması durumu ise imparatorluğun her zaman ima ettiği tüm dünyayı kapsama, her yerde olması durumunu ifade etmektedir (Harth ve Negri, 2015: 11).

Passolig merkezsiz ya da çok merkezli bu iktidar biçiminin neresinde durmaktadır? Passolig'e getirilen en önemli eleştirilerden biri iktidarın gözetleme/fişleme aracı olduğu yönündedir (Mirzahi,

2016). Toplumdaki gözetleme araçlarına ve merkezlerine baktığımızda çok merkezli bir mozaik ortaya çıkmaktadır. Sabah evinden işine gitmek için çıkan biri, daha kapıya vardığında apartmanın güvenlik kamerası tarafından izlenmektedir. Sokağa çıktığında çevredeki evlerin, iş yerlerinin kamerası tarafından takip edilir. Toplu taşıma araçlarına bindiğinde, iş yerine geldiğinde, evine dönerken uğradığı bakkalda sürekli gözetlenmektedir. Yeni geliştirilen yazılımlarla birlikte çocuk yaştaki kullanıcılar dahi cep telefonlarının, bilgisayarların kamerasına uzaktan bağlanarak izleme ve dinleme yapabilmektedir.

FlexiSPY adında bir programın tanıtımında “*cep telefonunuza kurun ve bütün iletişim türlerinde casusluk yapın, SMS'leri ve GPS lokasyonlarını izleyin, tarayıcı ve uygulama aktivitelerini takip edin — hatta kamera ve mikrofonun kontrolünü bile ele alın -hem de tümünü bir web tarayıcısından. FlexiSPY ayrıca aktif Arama Dinleme ve Casus arama yapabilen tek üründür —telefon konuşmalarını ve telefon ortamını anında dinlemenizi sağlar*” ifadelerine yer verilmektedir (<https://www.flexispy.com>). Bu tür programlar sadece telefon konuşmalarını değil aynı zamanda ortamdaki tüm ses ve görüntüyü de kaydedebilmektedir (<http://telefontakipprogrami.net>).

Eski bir NSA çalışanı olan Edward Snowden, 2013 yılında The Guardian ve The Washington Post gazetelerine sızdırdığı belgelerde NSA'nın dinleme ve takip yöntemlerinden çok küçük bir kısmını ifşa etmiştir. Dünyada oldukça ses getiren belgeler sonucu Snowden, Rusya'ya iltica etmek zorunda kalmıştır. Sızan belgelerde Amerikan devletinin dünyanın neredeyse tamamını izlediğini, dinlediğini göstermektedir. Dinleme ve izlemeye takılmak için suçlu olmanız gerekmez. Oluşturulan algoritmalarla istenilen kişinin bilgisayarına, cep telefonuna, kişisel yazışmalarına, girdiği internet sitelerine kadar her alanına sızılmaktadır. Snowden'a göre üstelik bu sadece buzdağın görünen kısmıdır. (<http://www.ensonhaber.com>).

ABD'de bir şirket deri altına yerleştirilecek çipler için hükümetten izin istemiştir, İngiliz Hükümeti tarafından ise cinsel suçları önleme bahanesiyle benzer bir girişimde bulunulmuştur. 7 Temmuz 2004 tarihli Hürriyet Gazetesinin haberinden öğrendiğimize göre Microsoft, “insan derisi üzerinden veri aktarımı” patentini çoktan almıştır. Tüm verilerin deri üzerinden vücuda yerleştirilecek bir çipe aktarılacağı bu sistemin hayata geçirilmesinin, insanların sağlığının uzaktan kontrol edileceği mülahazalarıyla meşrulaştırılarak, sağlık hizmetleri pazarlaması kapsamında pek yakında yaygınlaştırılacağını bekleyebiliriz (Gölbaşı, 2011).

Bilgilerin depolanması ve tasniflenmesi suretiyle bireylerin gözetimi sadece devlet tarafından değil, özel bir takım kişi ve kuruluşlarca da yapılmaktadır. Örneğin Bankalar arasındaki ortak bilgi paylaşımının bir sonucu olarak, herhangi bir banka bir bireyin diğer bankalarda ne kadar mevduatı, onlara ne kadar borcu olduğunu öğrenebilmektedir. Bu uygulama, bireylerin ekonomik faaliyetlerinin bir bölümünün ve aktif-pasif dengesinin bir tür denetimidir. Bu sayededir ki, artık bireyler T.C. Kimlik Numarasının yer aldığı tek bir telefon mesajıyla kredi başvurusu yapılabilmektedirler. Bunun dışında büyük hipermarketler müşterilerine verdikleri indirim kartları sayesinde müşterilerinin harcama alışkanlıklarını takip etme olanağına sahip olmaktadırlar. Nitekim her alış-verişten önce indirim ve para puan kazanma amacıyla kart barkottan geçirilmekte ve böylelikle hangi müşterinin ne aldığı kayıt altında tutulabilmektedir (Karakehya, 2009: 323).

Günümüzde gözetleyen iktidar monolitik bir yapı arz etmemektedir. Birçok kişi ve kuruluş veya sıradan insan gözetleme yapabilmektedir. Bir anlamda gözetlemeyi tek başına elinde bulundurmak isteyen iktidarın merkezi yapısı parçalanmıştır (Bauman, 2016). Bu anlamda Passolig uygulamasını sadece iktidarın fişleme aracı olarak düşünmek sorunun tek boyutunu düşünmek olacaktır. Tüm bu gözetleme olanakları içinde devlet iktidarının Passolig ile yapacağı gözetlemeye ihtiyacı yoktur denilebilir.

Passolig için getirilen eleştirilerden bir diğeri kart sahibi olurken kişisel bilgilerin talep edilmesidir. İstenen bilgiler Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlık Numarası, doğum tarihi, doğum yeri gibi zaten devletin elinde olan bilgilerdir. Cep telefonuna bir uygulama indirmek istediğinizde ortalama bir program fotoğraflarınıza, rehberinize, videolarınıza erişme izni istemektedir. Banka kartı ya da kredi kartı sahibi olmak, bir mağazadan indirim kartı almak vb. durumlar için Passolig için istenen bilgilerden çok daha fazlası istenmektedir. Yani en mahrem alanlarımıza müdahale söz konusudur. Bu

anlamda kişisel bilgiler tek bir merkezde değil birçok noktada toplanmaktadır ya da birçok merkeze dağılmaktadır.

Gözetleyen sadece ulusal iktidar değil aynı zamanda küresel ağıdır. Uluslararası bir müsabakada çıkabilecek şiddet olaylarının faturası ulusal takımlara kesilecektir. Küresel ağ gözetleme araçlarını ve cezalarını kendi dışında tutarak değil içine alarak varlığını sürdürmektedir. Uluslararası bağımsız gözlemciler, müsabakaları takip etmekte, görüntüleri izlemektedirler. Bu anlamda futbol ağında bulunan her kurum küresel ağ tarafından da izlenmektedir.

Passolig uygulaması küresel, yerel, bireysel gözetleme araçlarının yoğun olduğu bir dönem içinde değerlendirilmelidir. Bilgisayarların, cep telefonlarının, kurumsal ve kişisel güvenlik kameralarının sıradan kullanıcılar tarafından dahi izlenebildiği bir dönemde, Passolig'i merkezi iktidarla bu kadar ilişkilendirmek konunun derinliğine gölge düşürmektedir. Artık tek bir merkezden bahsetmek dolayısı ile tek bir iktidardan bahsetmek çok mümkün görünmemektedir. İktidarın bu kadar parçalı olduğu bir dönemin gözetim pratikleri de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bunun anlamı modern iktidarı olumlamak değil mevcut durumu tahlil etmektir. İktidarın gözetleme, disipline etme, denetim altına alma, kontrol etme isteği kendi doğasının bir gereğidir. Buradaki temel yaklaşım, iktidarın merkezlessiz yapısını ortaya koyarak gözetimin değişen doğasına vurgu yapmaktır.

Burada vurgulanması gereken bir diğer husus Passolig kartının alınmasının zorunlu olarak bir banka üzerinden gerçekleşiyor olmasıdır. Passolig kartı alabilmeniz için Aktif Bank müşterisi olmanız gerekmektedir. Taraftarların bir tepkisi de bu uygulamaya yöneliktir. Tüketiciliğin görece özerk doğasına yapılmış olan doğrudan müdahale olarak kabul edilen bu uygulama, oldukça tepki çekmiştir. Bu anlamda Passolig'e gelen eleştiriler sadece gözetimle ilgili değildir.

Gözetim Toplumunun İşlevsel Aracı: Passolig

Modern devlet, her türlü teknolojinin gelişmesine rağmen tam manasıyla güvenliğini sağlayamamıştır. Yeni yeni suç şekilleri ortaya çıkarken, devlet de bu suçlarla mücadele bağlamında yeni yöntemler geliştirmektedir. Passolig uygulaması da bunlardan biridir.

Bireylerin özel alanlarına ait her tür bilginin devletin ilgili birimlerinin ya da çeşitli firmaların bilgisayarlarındaki veri tabanları içinde toplanması/saklanması ve işlenmesi anlamına gelen gözetim toplumunun karakteristiklerini içeren uygulamaların en genel biçimiyle üç alanda ortaya çıktığı görülür: Birincisi, küresel terör eylemlerine karşı ve ulusal çıkarlar için - başta ABD olmak üzere, bu teknolojiler üzerinde hakimiyet sağlamış devletlerce- geliştirilen ve kişisel mahremiyet alanlarını tümüyle yok sayarak uygulamaya konan gözetim pratikleridir; ikincisi, idari yapılanma ile yönetim şeklinin, enformasyon teknolojileri doğrultusunda giderek sanal bir anlam kazanmaya ve elektronik devletin yeni bir eğilim olarak kabul görmeye başlamasıdır; üçüncüsü de, kapitalist sistemde yaşanan dönüşümler sonrasında 'yeni ekonomi' olarak adlandırılan pazar sisteminde tüketimin ön plana geçmesi ve buna bağlı olarak tüketici davranışlarının mercek altına alınıp yakından izlenmesidir (Dolgun, 2004: 18).

Değişen şartlar ve teknolojiler sonucu oluşan bu yeni durumu tarif etmek adına Gary T. Marx, gözetim toplumu kavramını ortaya atmıştır. Ona göre gözetim toplumu, bilgisayar teknolojisiyle, bütünsel denetimin önündeki engellerin yıkıldığı bir durumu ifade etmektedir. Yeni teknolojiler, gözetim potansiyelini sürekli arttırmaktadır. Marx'a göre içinde yaşadığımız gözetim toplumunda artık hepimizin gizliği tehdit altındadır (Bozkurt, 2000: 78).

Gözetim toplumunun temelinde modern toplumda nüfusun biyolojik olarak var olan bir fenomen olarak yer alması yatmaktadır. Bir anlamda doğal durumdur. Doğayı kontrol altına alma, ehlileştirme amacı güden ve bunu başardığını düşünen modernlik, doğal durum olarak gördüğü nüfusu da kontrol etme, ehlileştirme, uygun şekilde yönlendirme ihtiyacı hissetmiştir. Nüfusun sağlığı, güvenliği, devamlılığı modern iktidarın temel görevlerinden biri durumuna gelmiştir (bkz. Foucault, 2016). Bu anlamda, Passolig uygulaması modern iktidarın, nüfusu yönetme pratiklerinden biridir. Tribünleri dolduran binlerce kişi, tribün dışında ekranlardan izleyen milyonlarca takipçisi bulunan bir fenomeni bir anlamda başıboş bırakmak istememiştir. Passolig kartının, modern iktidarın biyopolitik aracı olarak görülebileceği düşünülmektedir.

Biyopolitik araç olarak işleyen Passolig aynı zamanda iktidarın bedelini de düşürmektedir. İktidar her zaman bedel ister, bedel olmadan işleyemez. Bu iktisadi bedel de olabilir, siyasi bedel de olabilir. İktisadi bedel çok fazla insanın gözetlenmesi, kayıt altına alınması zaman ve maliyet açısından yüksek riskler barındırır. Siyasi anlamda riski ise aşırı denetleme, gözetleme, disiplin altına alma; devrimler, isyanlarla sonuçlanabilir. Buna karşılık pek az harcamayla daha kullanışlı bir iktidar biçimi geliştirilmiştir: yalnızca bir bakış. Gözetleyen bir bakış ve bakışın ağırlığını her yerde üzerinde hisseden herkes, bakışı öyle içselleştirir ki, sonunda kendini gözleme noktasına varır. Böylece herkes kendi üzerinde ve kendine karşı bu gözetlemeyi içselleştirecektir ve bunun hiçbir maliyeti yoktur (Foucault, 2003: 95).

Passolig, yönetmenin maliyetini düşürür. Bireyler sürekli gözetildiklerini bildiklerinden ona göre davranır ve içsel denetim mekanizmalarını harekete geçirirler. Bu sayede devlet, bireyin derinlerine inerek denetim kurar. Bunun etkisi ve maliyeti daha düşüktür.

Derinlere inen denetlemenin işleyebilmesi için kalabalıklar içindeki suçlunun tespit edilmesi gerekmektedir. Futbol müsabakalarındaki şiddet olayları nedeniyle, futbolun tamamen ya da kısmen yasaklandığı dönemlerden ziyade, amaç suçlunun belirlenmesi ve cezalandırılmasıdır ve bu tespit sürecinde şiddetin önüne geçilmesidir. Passolig uygulamasının temel gerekçesini bu amaç oluşturmaktadır: gerçek suçluların tespiti (<https://www.passo.com.tr>). Amaç toplu cezalandırmanın önüne geçmektir. Yeni dönemde iktidarın toplu ceza verme erki önemli ölçüde, toplumsal değişimle birlikte zayıflamıştır. Bu nedenle suçluların tespit edilmesi istenir. Bu istekten iki sonuç çıkmaktadır. İlki iktidarın denetlenmesi toplum tarafından talep edilmektedir. İkincisi ise iktidar toplumsal taleplere bigane kalamamakta, kendisini değişen yapıya göre reorganize etmektedir. Passolig bu anlamda, disipline edici iktidardan denetleyici iktidara geçildiğinin sembolü gibi durmaktadır.

Tüm bu tartışmaların yanında Foucault'un biyoiktidar olarak kurguladığı sistemin, modern toplumlarda yaşamı daha yaşanılır hale dönüştürdüğü gözden kaçırılmamalıdır. Ama aynı zamanda bu iktidar yasama dair bütün olguları kategorize edip, düzene sokar ve bireyleri bu düzen temelinde normal-anormal ayrımı uyarınca ıslah etmeye çalışır. Böylece bireysel mutluluğun güvencesi, iktidarın belirlediği yaşam tarzıdır. Bireylerde bu söyleme dayanarak, kendi denetimlerini kendileri sağlayarak, yaşamlarının belirleyicisi olma hissini duyumsarlar. Dolayısıyla iktidarın nüfus üzerindeki etkisi, görünmez bir etki altında gerçekleşmiş ve bedenler tahrip edilmiş olur (Akgündüz, 2013: 9). Passolig bu anlamda "normal-anormal" taraftar ayrımının yapılmasını da kolaylaştırmaktadır. Anormal taraftar ve davranışları tespit edilerek, normal olanlar arasından ayıklanır. İktidar genel olarak tribünleri aydınlatmakta, taraftarlar da koltuk numaraları ile kayıtlı oldukları kartlar sayesinde buldukları noktaları aydınlatmaktadırlar. Bu sayede gözetimin çift yönlü işlevi kullanılır hale getirilmektedir.

İktidarın aydınlatma ihtiyacı dolaylı olarak Foucault'un panoptikon kavramında bulunmaktadır. Foucault panoptikon kavramını on sekizinci yüzyılda Jeremy Bentham adında bir İngiliz hukukçusunun pek bilinmeyen Le Panoptique'den adlı kitabından almıştır. Panoptikon bir hapisane mimarisidir. Kuralı şudur: çevrede, halka şeklinde bir bina; ortada bir kulede açılmış olan geniş pençelere halkanın iç cephesine bakmaktadır. Çevre bina hücrelere ayrılmıştır, hücrelerin her biri bina boyunca derinlemesine uzanır. Bu hücrelerin iki penceresi vardır. Biri içeriye doğru açıktır, kulenin pencerelerine denk düşer, diğeri dışarıya bakarak, ışığın bir baştan bir başa hücreyi kat etmesini sağlar. Bu durumda merkezi kuleye bir gözlemci yerleştirmek ve her bir hücreye bir deli, bir hasta, bir mahkum, bir işçi ya da bir öğrenci kapatmak yeterlidir. Hücrenin karanlık mantığı burada tersine çevrilir. Çünkü karanlık en nihayetinde koruyucudur (Foucault, 2003: 86).

Panoptikon sadece hapisanelerde mahkûmları kontrol etmemektedir. Aynı zamanda deliyi sakin olmaya, işçiyi çalışma, okul çocuğunu özenli olmaya, hastayı tedaviye uymaya zorlamak için güç kullanmaya gerek kalmamaktadır. Artık zincirlere, demir parmaklıklara gerek, kilitlere gerek yoktur. Görünürlük alanına tabi kılınan ve bunu bilen kişi, iktidarın zorlamalarını kendi hesabına yeniden ele almaktadır. Onlar üzerine kendiliğinden etkili kılmaktadır. İçinde aynı anda iki rolü de oynadığı iktidar ilişkisini kendinde kapsamaktadır (Foucault, 1992: 254). Passolig kartları, panoptik gözetim biçiminin gelişen teknoloji sayesinde yeniden uygulanması olarak işlemektedir. Kartlar sayesinde kimin, hangi koltukta oturduğu ve hangi suçu işlediği, taşkınlık yaptığı tespit edilmek istenmektedir.

Panoptikonun en önemli etkisi tutukluda, sürekli görülebilir etkisi yaratmasıdır. Birey kendisini gözetleyen birinin varlığını her zaman hisseder ve davranışların buna göre düzenler. Bu gözetim sürekli olmasa bile, ne zaman olacağını belli olmaması, süreklilik hissi verir. Bu sayede iktidar, kişinin üzerine yüklenmiş olur (Foucault, 1992: 252). Taraftar bu sayede gözetlendiğinin bilincinde olarak, tribünde anonim durumuna gelemmez. Hareketlerini, denetlemek zorundadır. Günlük hayatta beyefendi, belli statüye sahip bireylerin tribüne çıkınca kendinden geçmesi durumunun bir anlamda önüne de geçilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla birey yaptığı her hareketin gözetlendiğini bilir, gerçek hayattaki konumuna zarar vermemesi adına davranışlarını ona göre düzenler.

Elimizdeki en yeni resmi veriler bu hipotezi desteklemektedir. 13 Ocak 2018'de düzenlenen Sporda Güvenlik Çalıştayında konuşan Emniyet Güvenlik Daire başkanı Cüneyt Ünal, yeni veriler paylaşarak futbolda şiddet olaylarının yüzde 25 azaldığını ve taraftar sayısının yüzde 14 arttığını belirtmiştir (<http://www.milliyet.com.tr>). Bu veriler Passolig uygulamasının pozitif işlevsel yönünü göstermektedir. Denetleme sonuç getirmiş ve şiddet olayları azalmıştır. Diğer yandan tribünlerdeki seyirci sayısındaki artış, çalışmada vurgulanan güvenlik talebi, gözetleme ve iktidar yapısını ortaya koymaktadır. Sayıdaki artış gözetlemenin sadece iktidarın hevesi değil aynı zamanda tabi olanın da bir beklentisi olduğunu ortaya koymaktadır. Güvenlik talep eden birey, gözetlenmeyle sonuçlanan uygulamayı bir anlamda kabul etmiş anlamına gelmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gözetim modernliğin en temel dört bileşeninden biridir (Giddens, 1998). Modern dönemde gözetim, hayatımızın birçok alanına yayılmış ve yayılmaya devam etmektedir. Devlet, şirket ve birey olmak üzere gözetim, toplumu oluşturan bu üç temel yapıda bulunmaktadır. Bu kurumlar hem gözetleyen hem gözetlenendir. Devlet, toplumu; şirket, müşteriye; birey, bireyi gözetlemektedir.

Uygulamaya konulduğu ilk dönemlerde oldukça tartışılan Passolig' e getirilen eleştiriler genel olarak; fişleme (Mirzahi, 2016; Binark ve Altıntaş, 2015), siyasi (Irak, 2017), aşırı rasyonalite (Saygın, 2016) şeklindedir. Tartışmaların genellikle tek taraflı, ideolojik nebuların içinde gerçekleşmesi; konunun karşılıklı, sarmal ilişkisinin görülmesine de engel oluşturmuştur. İdeolojik çalışmalar o derece varmıştır ki Economoney dergisinde yayınlanan bir yazıda Passolig Kartı satışlarının Çalık Grubuna ait olan Aktif Bank tarafından yapıldığını, bunun nedeninin ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın o dönemde Gülen Cemaati olarak bilinen FETÖ (Fetullahçı terör örgütü)'nün finansal kuruluşu olan Bank Asya'yı bitirme planı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Euromoney, 2014). Bu ve benzeri aşırı yargısal yaklaşımlar yerine, eleştiriler ve gereklilikler arasındaki toplumsal talep dikkate alınarak konu yeniden değerlendirilmedi.

Kişisel bilgilerin talep edilmesi noktasında, Passolig üyeliğinde istenen bilgilerden daha fazlası birçok özel kuruluşlarca da istenmektedir. Bankalar, süper marketler, giyim ve mücevher mağazaları, cep telefonu hattı işletmecileri gibi birçok özel kurum, kişisel bilgilere rahatça ulaşabilmektedir. Dolayısıyla gözetim, sadece belli bir alanla sınırlı değil hayatımızın her uzamını ve anını kapsamaya çalışan, önemli ölçüde de kapsayan bir fenomendir. Passolig de bunun araçlarından sadece biridir.

Passolig uygulaması da dolaylı olarak taraftarların ve toplumun istemeyerek de olsa onayıyla uygulamaya konulmuştur (Özgen ve Balcı, 2017). Tribünde taşkınlık yapan az sayıda taraftarın cezalandırılması isteği, saha içi ve dışında güvende olma beklentisi, daha temiz tribün arzusu (Taştan ve Ataman Yancı, 2016; Gençer ve Aycan, 2008; Afacan vd., 2017) beraberinde gözetlenmeyi de çağırılmaktadır. Artık günümüzde güvenliği sağlamanın en etkili yolu, gözetlemedir (Bauman, 2016). Bireyler iş yerlerini, evlerini, odalarını, yaşam alanlarını, parklarını güvenli kılmak istemektedirler. Bunun için kameralar, izleme cihazları kullanılmaktadır. Devletten, kamusal alanları kameralarla izlemesi beklenirken, şahıslardan da kişisel alanlarını kameralarla kayıt altında tutmaları beklenmektedir.

Sonuç olarak Passolig ve benzeri uygulamalar gözetim toplumunun izleme aygıtlarıdır. Bu aygıtlar tek başına iktidarın uygulamaya koyduğu, topluma rağmen geliştirdiği uygulamalar değildir. Devlete yüklenen toplumsal güvenliği sağlama görevinin doğal bir sonucudur. Bireyler devletten yeterince gözetim desteği alamadıklarında bunu kendi imkanlarıyla gerçekleştirmektedir. Site, ev ve iş yeri kameraları bu amaca hizmet etmektedir. Öyle ki çocuk bakıcısı şiddeti haberlerinden dolayı, insanlar bakıcıların haberi olmadan evlerinin içini kaydeden gizli kameralar yerleştirmektedirler. Gözetim bu

kadar kişiselleştirilmiş ve içselleştirilmiştir. Bu anlamda uygulamayı salt iktidarın gözetleme isteğinin neticesi, fişleme sistemi, faşizm uygulaması olarak görmek yerine; modernliğin getirdiği toplumsal sonuç olarak görmenin daha uygun olduğu düşünülmektedir. Gözetleme araçsal değil yapısal bir durum, modern hayatın ontolojik sonucudur. Gözetimin hayatımızın bu kadar içine girmesi, tek başına iktidarın hükmetme istencinin bir sonucu olarak görülmemelidir. Passolig ve benzeri uygulamalar tarihsel süreç içinde; toplumsal yapı, iktidar ilişkileri, ekonomik dönemler bağlamında değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acet, M. (2001). Futbol seyircisini fanatik ve saldırgan olmaya yönelten sosyal faktörler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Afacan, E. vd. (2017). Profesyonel futbolcuların görüşlerine göre futbolda şiddetin kaynakları ve önleme yöntemleri: Tarsus İdman Yurdu Erkutspor- Yeni Salihlispor Maçı Örneği. *International Journal of Social Science Research*, 6 (2), 124-141
- Ak, H. (2013). Büyük birader ve gözetim devleti. *Birikimler*, 4, 381-390
- Akgündüz, G. Ö. (2013). Foucault'da iktidar ve beden ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-16.
- Arpacı, M. (2014). Modern Görsel Kültür, Sinema ve Video: Bakış, Beden ve Kameranın Gücü. *Akdeniz İletişim*, (22), s. 95- 107
- Ayan, S. (2006). Şiddet ve fanatizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 191-209.
- Bauman, Z. (2016). Akışkan gözetim. Çev. E. Yılmaz. Ayrıntı yayınları: İstanbul
- Binark, M., & Altıntaş, M. (2016). Veri ikizlerimizin farkında mıyız? Dijital gözetimin çeşitli boyutlarına karşı farkındalık. *Yeni Medya Çalışmaları İkinci Ulusal Kongre Bildiri Kitabı*: İstanbul.
- Bozkurt, V. (2000). Gözetim ve internet: Özel yaşamın sonu mu?. *Birikim Dergisi*, 136, 75-81.
- Bulgu, N. (2012). Futbolda şiddetin erkeklik anlamları. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe*, 23 (4), 207-219.
- Cengiz, R. Pular, A. Cengiz, Ş. (2008). Futbol hakemlerinin saldırganlık tiplerinin klasman düzeylerine göre incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 78-88.
- Çağlayan H.S. ve Fişekcioğlu İ.B. (2004). Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörler. *12. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 127-142.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim toplumunun yükselişi: enformasyon toplumundan gözetim toplumuna. *Yönetim Bilimleri Dergisi* (1: 3). Sayfa numarası yok.
- Featherstone, M. (2013). Postmodernizm ve tüketim kültürü. Çev.M. Küçük. 3. Basım. Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Foucault, M. (1992). Hapishanenin doğuşu. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi: Ankara
- Foucault, M. (2003). İktidarın gözü. Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2005). Özne ve İktidar. Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2016). Cinselliğin tarihi. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, 7. Basım, Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Gençer, T. ve Aycan, A. (2008). Seyircilerin profesyonel futbol müsabakalarına katılım kararını etkileyen değişkenler üzerine bir inceleme. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 8 (2), 771- 783).
- Giddens, A. (1998). Modernliğin Sonuçları. Çev. E. Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gölbaşı, Ş.(2011). Mahpus toplum: panoptikon'dan biyolojik gözetime. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(2), 235-246.
- Gölbaşı S (2015). Güvenlik, Toprak, Nüfus. *Mülkiye Dergisi*, 39 (2), 327-340.
- Hardt, M., Negri, A.(2015). İmparatorluk. Çev. A. Yılmaz. Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Karakehya, H. (2009). Gözetim ve Suçla Mücadele. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 58(2), 319-358.

Kayaoğlu, A.G. (2000). Futbol fanatizmi, sosyal kimlik ve şiddet: bir futbol takımının taraftarlarıyla yapılan çalışma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kozanoğlu, C. (1996). Bu maçı alıcaz. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mızrahi, H. (2016). Passolig: Türk futbolunda bir devrim mi yoksa bir fişleme sistemi mi?. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Irak, D. (2017). 'Shoot some pepper gas at me!' football fans vs. Erdoğan: organized politicization or reactive politics?. Soccer & Society. Vol.18. 1-18.

İlhan, E. (2014). Spor'da şiddetin ulaştığı Nokta; 17 Eylül 1967 Kayserispor-Sivasspor karşılaşması. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 16, 188-196.

Ritzer ve Stepnisky, (2014). Sosyoloji Kuramları. Çev. Himmet Hülür. Deki Yayınları: Ankara

Saygın, A. U. (2016). Futbolun McDonaldlaşmasına Katkı: Passolig. Global Media Journal: Turkish Edition, 6(12).

Şahin H.M. (2003). Gaziantepspor futbol takımı taraftarlarının şiddet ve saldırganlık olaylarına bakış açılarının sosyolojik boyutu üzerine bir araştırma. Gaziantep, Gaziantepspor Kulübü Spor Eğitim Yayınları, Yayın NO:6.

Talimciler A. (2006). Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. Sosyoloji Dergisi, 15, 91-104.

Taştan, H. Ş. Ve Ataman Yancı, H. B. (2016). Stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 10, (3)

Özgen, C., Balcı, V. (2017). 2014-2015 sezonunda türkiye futbol süper liginde seyirci azalmasının nedenlerinin seyirci görüşlerine göre incelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 11 (2), 136- 147.

Yıldız M., Fişekçiöğlü, İ.B., Çağlayan, H.S., Tekin M., Şirin E.F., Akyüz M. (2007). Futbol seyircisinin sosyoekonomik yapısının şiddete etkisi (Karamanspor örneği). Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (2), 145157.

Zelyurt, M. K. (2011). Türkiye'de futbol şiddetinin sosyolojik açıdan incelenmesi ve çözüm önerileri. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

İnternet Kaynakları

Euromoney, (2014. Red card for Turkish football fans?. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=f7eaca83-c87a-4fb4-a412-e1381cf6a85d%40sessionmgr104&bdata=Jmxhbm9dHmc2l0ZT1lZHMtGjZQ%3d%3d#AN=101296525&db=bth> E.T. 18.09.2017

(<http://www.fanseurope.org/en/news/79-roma-fans-almost-successful-in-fight-against-tessera-del-tifosi.html>), E.T. 08.04.2017

<http://www.ensonhaber.com/edward-snowden-suca-bulasmaniz-da-takiptesiniz-2014-04-09.html> E.T. 02.04.2018

<https://www.flexispy.com/tr/telefon-ve-tablet-takip-programi.htm> E.T. 11.12.2017

<http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/259-ahmet-talimciler/3572-sporda-iddet.html> E.T. 02.02. 2018

(<http://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2015/05/01/siddet-futbolda> E.T. 01.01.2018

<http://www.milliyet.com.tr/ugur-meleke-e-bilete-evet--passolig-e-hayir-1871745-skorer-yazar-yazisi/>

<http://www.milliyet.com.tr/spor-guvenligi-calistayi-basladi---2590282-skorerhaber/> E.T. 11.12.2017

<http://aa.com.tr/tr/turkiye/taksilere-panik-butonu-ve-guvenlik-kamerasi-geliyor/815749> E.T. 11.12.2017

<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=20302>). E.T. 11.12.2017

<http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/97712/sporda-siddetin-onlenmesi-toplantisi.aspx> E.T. 12.12.2017

http://tefontakipprogrami.net/categories_page/ortam-dinleme-programi-nasil-calisir E.T. 12.12.2017

<http://www.passolig.com.tr/sikca-sorulan-sorular> E.T. 12.12.2017

<https://www.passolig.com.tr/kart-bilgileri>). E.T. 12.3.2018

<https://www.passo.com.tr/tr/common/test/why-passolig-card.aspx>. E.T. 12.12.2017

